

**ӘЛЕУМЕТТАНУ
СОЦИОЛОГИЯ
SOCIOLOGY**

FTAXP:10.81.33

<https://orcid.org/0000-0003-0699-7836>

<https://orcid.org/0009-0004-8139-0705>

<https://orcid.org/0009-0003-7940-4285>

Дарибаева Р.Д.*, Толегенова К.К., Жақсылыкова Д.М.

педагогика ғ.к., доцент М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

аға оқытушы М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

магистр, оқытушы М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАСТАР АРАСЫНДА ДЕВИАНТТЫ
МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ РӨЛІ**

***Автор-корреспондент: Daribaeva_r57@mail.ru**

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасындағы жастар арасында девиантты мінез-құлықтың алдын алудағы әлеуметтік қызметтердің рөлі мен маңызы қарастырылды. Девиантты мінез-құлыққа ықпал ететін әлеуметтік қолайсыздық, білім деңгейінің төмендігі, жағымсыз ортаның әсері және отбасының қолдауының болмауы сияқты негізгі факторларға талдау жасалды. Кеңес беру, әлеуметтік оңалту, бос уақытты ұйымдастыру және кәсіптік бағдар беруді қоса алғанда, әлеуметтік қызметтер осындай проблемалардың алдын алу үшін қолданатын бағдарламалар мен әдістерге ерекше назар аударылды. Жастарды қоғамға кіріктіруге бағытталған сәтті бастамалардың мысалдары қарастырылды. Сондай-ақ, әлеуметтік қызметтердің жұмыс барысында кездесетін қиындықтары да қарастырылды. Мақалада ведомствоаралық өзара іс-қимылдың маңыздылығы, жастар арасындағы девиантты мінез-құлық мәселесіне тиімді әсер ету үшін мемлекет пен жергілікті қоғамдастық деңгейінде алдын алатын шараларды күшейту қажеттілігі көрсетілген.

Кілт сөздер: әлеуметтік қызметтер, девиантты мінез-құлық, жастар, алдын алу, әлеуметтік оңалту, әлеуметтік қолайсыздық, қолдау бағдарламалары, девиантты мінез-құлық, ведомствоаралық ынтымақтастық

МРНТИ:10.81.33

<https://orcid.org/0000-0003-0699-7836>

<https://orcid.org/0009-0004-8139-0705>

<https://orcid.org/0009-0003-7940-4285>

Дарибаева Р.Д.*, Толегенова К.К., Жақсылыкова Д.М.

к.педагог.н., доцент ЮКУ им.М.Ауэзова. Шымкент, Казахстан

ст.преподаватель ЮКУ им.М.Ауэзова. Шымкент, Казахстан

магистр, преподаватель ЮКУ им.М.Ауэзова. Шымкент, Казахстан

**РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ В ПРОФИЛАКТИКЕ ДЕВИАНТНОГО
ПОВЕДЕНИЯ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

***Автор-корреспондент: Daribaeva_r57@mail.ru**

Аннотация: В статье были рассмотрены роль и значение социальных служб в профилактике девиантного поведения среди молодежи в Республике Казахстан. Проведен

анализ основных факторов, которые способствуют отклоняющемуся поведению, такие как социальное неблагополучие, низкий уровень образования, влияние негативного окружения и отсутствие поддержки со стороны семьи. Было уделено особое внимание программам и методам, которые используют социальные службы для предотвращения подобных проблем, в том числе консультирование, социальную реабилитацию, организацию досуга и профессиональную ориентацию. Рассмотрены примеры успешных инициатив, которые были направлены на интеграцию молодежи в общество. Также были рассмотрены сложности, с которыми сталкиваются социальные службы в процессе работы. В статье указывается на значимость межведомственных сотрудничеств, необходимости усиления профилактических мер на уровне государства и местных сообществ для эффективного воздействия на проблему девиантного поведения среди молодежи.

Ключевые слова: социальные службы, девиантное поведение, молодежь, профилактика, социальная реабилитация, социальное неблагополучие, программы поддержки, отклоняющееся поведение, межведомственное сотрудничество.

IRSTI:10.81.33

<https://orcid.org/0000-0003-0699-7836>

<https://orcid.org/0009-0004-8139-0705>

<https://orcid.org/0009-0003-7940-4285>

Daribayeva R.D.*, Tolegenova K.K., Zhaksylykova D.M.

candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor M.Auezov SKU. Shymkent, Kazakhstan

Senior lecturer M.Auezov SKU. Shymkent, Kazakhstan

Master's degree, lecturer M.Auezov SKU. Shymkent, Kazakhstan

THE ROLE OF SOCIAL SERVICES IN THE PREVENTION OF DEVIANT BEHAVIOR AMONG YOUNG PEOPLE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

***Correspondent author:** daribaeva_r57@mail.ru

Abstract: The article examines the role and importance of social services in the prevention of deviant behavior among young people in the Republic of Kazakhstan. An analysis of the main factors that contribute to deviant behavior, such as social disadvantage, low level of education, the influence of a negative environment and lack of support from the family, is conducted. Particular attention is paid to the programs and methods that social services use to prevent such problems, including counseling, social rehabilitation, organization of leisure and vocational guidance. Examples of successful initiatives aimed at integrating young people into society are considered. The difficulties that social services face in the process of work are also considered. The article points out the importance of interdepartmental cooperation, the need to strengthen preventive measures at the state and local community levels to effectively impact the problem of deviant behavior among young people.

Key words: social services, deviant behavior, youth, prevention, social rehabilitation, social disadvantage, support programs, deviant behavior, interdepartmental cooperation.

Kіpіcne

Мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасында, нақтырақ айтқанда Шымкент қаласында, жастар арасында девиантты мінез-құлықтың алдын алудағы әлеуметтік қызметтердің рөлін талдау, тиімді жұмыс әдістерін анықтау және олардың жастар топтарына әсерін бағалау.

Жастар арасындағы девиантты мінез-құлық мәселесі қоғам үшін маңызды мәселе болып табылады. Кең ауқымды әлеуметтік-экономикалық және мәдени өзгерістер болып

жатқан қазіргі Қазақстан жағдайында оның алдын алуға кешенді көзқарастың қажеттілігі арта түсуде. Жастардың мінез-құлқын қалыпқа келтіру, ауытқулардың алдын алу және оларды қоғамдық өмірге біріктіру үшін жағдай жасауда әлеуметтік қызметтер маңызды рөл атқарады.

Мәселенің теориялық талдауы. Жастар арасындағы девиантты мінез-құлық Қазақстан Республикасындағы ең өзекті әлеуметтік мәселелердің бірі болып табылады. Оған агрессивті мінез-құлық, құқық бұзушылық, есірткі тұтыну, ішімдікті тұтыну және басқа да әлеуметтік нормалардан ауытқу сияқты нысандар кіреді. Девиантты мінез-құлықтың алдын алу және азайту әлеуметтік қызметтер маңызды рөл атқаратын кешенді тәсілді талап етеді. Олардың қызметі девиантты мінез-құлық қаупі бар жастарды анықтауға, алдын алуға және оңалтуға бағытталған.

Девиантты мінез-құлық – қоғамда қалыптасқан әлеуметтік нормалар мен ережелерді бұзатын мінез-құлық. Девиантты мінез-құлықтың табиғатын түсіндіретін негізгі теориялар:

1. Биологиялық теориялар мінез-құлық ауытқулары туа біткен ерекшеліктердің немесе физиологиялық өзгерістердің нәтижесі болуы мүмкін деп болжайды.

2. Психологиялық теориялар жеке тұлғалардың тұлғалық ерекшеліктеріне және олардың эмоционалдық және танымдық үдерістеріне назар аударады.

3. Әлеуметтанулық теориялар (аномия теориясы, стигма теориясы сияқты) жеке тұлғаның қоғаммен қарым-қатынасына, девиантты мінез-құлықтың қалыптасуына әлеуметтік институттар мен жағдайлардың ықпалына бағытталған.

Конвенциялық анықтама бойынша девиация әлеуметтану пәні мынадай мінез-құлық түрлерінен тұрады: жеке адамға, отбасына, балаларға, жыныстық моральға, меншікке қарсы қылмыстар; ішімдікті теріс пайдалану (араққұмарлық); суицид; психикалық аурулардың көптеген түрлері (әуестенушілік, азаптау; психикалық аурулар мен эпилепсияны қоспағанда); нашақорлық, гомосексуализм және педофилия» [1, б.27].

Дәстүрлі кең мағынада девиантты мінез-құлықтың негізгі түрлеріне мыналар жатады:

- 1) араққұмарлық және тәуелділіктің басқа да нысандары;
- 2) құқық бұзушылықтарды саналы түрде жасау;
- 3) өзіне-өзі қол жұмсау мінез-құлық;
- 4) жезөкшелікпен айналысу;
- 5) жыныстық ауытқулар.

Кейде оларға құмар ойындарға тәуелділік және психикалық бұзылулармен шектесетін басқа да тәуелділіктер қосылады. Девиантты мінез-құлық нысандарының барлық алуан түрлілігін үш топқа бөлуге болады: нақты девиантты, деликвентті (қылмыстық) және тәуелділік [2].

Қазақстан Республикасында жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың себептерін бірнеше топқа бөлуге болады:

1. Әлеуметтік-экономикалық ықпалдары: кедейлік, жұмыссыздық, білімге қол жеткізудегі теңсіздік.

2. Отбасылық ықпалдар: дисфункциональды отбасылар, ата-ана бақылауының жоқтығы, тұрмыстық зорлық-зомбылық.

3. Психологиялық және жеке ерекшеліктері: өзін-өзі бағалаудың төмендігі, жеткіліксіз әлеуметтену, эмоционалдық және психикалық бұзылулар.

4. Қоршаған ортаның әсері: әлеуметтік орта, бұқаралық мәдениет, интернет және әлеуметтік желілер [3].

Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік қызметтер жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алуға бағытталған бірқатар атқарымдарды орындайды. Олардың қызметі келесі қағидаларына негізделген:

1. Ерте алдын алу: әлеуметтік қызметтер отбасымен және білім беру мекемелерімен жұмыс жасайды, тәуекел топтарын анықтайды. Олар кеңестер береді, психологиялық көмек көрсетеді, отбасылық ахуалды жақсарту және балаларды әлеуметтендіру бағдарламаларын

ұйымдастырады.

2. Психологиялық-педагогикалық көмек: жасөспірімдермен тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, өзін-өзі бақылауға, жанжалдарды шешуге, сондай-ақ жағымды әлеуметтік нормаларды қалыптастыруға бағытталған тренингтер мен топтық сабақтар өткізу.

3. Әлеуметтік қолдау және оңалту: әлеуметтік қызметтер құқық бұзушылық жасаған немесе дағдарыстық жағдайға душар болған жасөспірімдерді сүйемелдеу, оларға психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсету, сондай-ақ оңалтудан кейін қоғамда қалпына келтіруге жәрдемдесу.

4. Әлеуметтік маңызы бар іс-шараларға тарту: әлеуметтік қызметтер жастарды спорттық және мәдени іс-шараларға тарту бойынша бағдарламаларды жүргізеді, олардың оң әлеуметтенуіне ықпал ететін және мінез-құлықтың девиантты түрлеріне тартылу қаупін азайтатын волонтерлік жобаларды ұйымдастырады [4].

Әлеуметтік қызметтер девиантты мінез-құлыққа ұшыраған жастармен жұмыс істеу кезінде бірқатар қиындықтарға тап болады:

- Қаржыландыру мен кадрлардың жетіспеушілігі: көптеген әлеуметтік қызметтерде алдын алатын бағдарламаларды толық жүзеге асыру үшін жеткілікті ресурстар жоқ.

- Халықтың хабардарлығының төмендігі: халық тарапынан әлеуметтік қызметтерге сенімсіздік, бұл алдын алатын жұмыстарды қиындатады.

- Мәселенің күрделілігі: жастар арасындағы девиантты мінез-құлық әртүрлі әлеуметтік институттардың қатысуын және пәнаралық қатынасты талап ететін көп ықпалды сипатқа ие.

Әлеуметтік қызметтер Қазақстандағы жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алуда басты рөл атқарады. Олардың қызметі девиантты мінез-құлықтың себептерін жоюға, жасөспірімдердің әлеуметтенуі мен оларды оңалту жағдайын жақсартуға бағытталған. Дегенмен, әлеуметтік қызметтердің тиімділігін арттыру үшін қосымша ресурстар, идаралық ынтымақтастық және осы мәселені шешуге қоғамның белсенді араласуы қажет.

Жастар арасындағы девиантты мінез-құлық мәселесі тек Қазақстан үшін ғана емес, әлемнің көптеген елдері үшін өзекті болып табылады. Мұндай мінез-құлықтың алдын алудың көптеген әдістері мен стратегиялары бар, олар әртүрлі елдерде әлеуметтік, мәдени және экономикалық ерекшеліктерді ескере отырып қолданылады. Осы тұрғыда қолданылатын тәсілдердің күшті және әлсіз жақтарын анықтау, сондай-ақ тиімді әдістерді пайдалану мүмкіндігін алу үшін Қазақстанның тәжірибесін халықаралық тәжірибемен салыстыру маңызды.

Қазақстан Республикасында жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алу кешенді шаралар арқылы жүзеге асырылады, оның ішінде:

1. Мемлекеттік бағдарламалар. Нашакорлық пен араққұмарлықпен күрес жөніндегі мемлекеттік бағдарлама, балалардың құқықтарын қорғаудың ұлттық стратегиясы сияқты қылмыстың алдын алуға бағытталған бағдарламаларды іске асыру.

2. Әлеуметтік қызметтердің жұмысы: білім беру ұйымдарында, жасөспірімдер мен отбасы орталықтарында психологиялық-әлеуметтік қолдау көрсету, девиантты мінез-құлықты ерте диагностикалау және алдын алу.

3. Жастарды әлеуметтік маңызы бар іс-шараларға тарту. Спорттық және мәдени іс-шараларды ұйымдастыру, жастар арасында волонтерлік және азаматтық белсенділікті насихаттау.

4. Құқықтық шаралар. Құқық бұзушылықтар үшін жазаны қатайтуға бағытталған заңнамалық бастамалар, сондай-ақ, кәмелетке толмаған құқық бұзушыларды оңалту бағдарламаларын құру.

Үкіметтің күш-жігеріне қарамастан, Қазақстан әлеуметтік қызметтердегі

ресурстардың жетіспеушілігі, идаралық үйлестірудің жеткіліксіздігі және жастардың қолданыстағы алдын алатын шаралар туралы хабардарлығының төмендігі сияқты бірқатар мәселелерге тап болып отыр.

Девиантты мінез-құлық жеке адамға да, жалпы қоғамға да әсер ететін күрделі әлеуметтік мәселе. Оның себептері мен салдарын түсіну, сондай-ақ, кешенді алдын алу шараларын әзірлеу девиантты мінез-құлық деңгейін төмендетуге көмектеседі және қауіпсіз және тұрақты қоғамды қалыптастыруға ықпал етеді [5, б.14].

Теориялық талдау

Девиантты мінез-құлықтың алдын алудың халықаралық тәжірибесі:

1. АҚШ. Америка Құрама Штаттарында жастар арасындағы девиантты мінез-құлық мәселесі де күрделі және оны шешу үшін елде көп деңгейлі тәсілдер қолданылады:

Америка Құрама Штаттарында мектепке дейінгі жастағы девиантты мінез-құлық қауіп бар балаларды анықтауға бағытталған Ерте араласу бағдарламалары сияқты ерте араласу бағдарламалары кеңінен қолданылады.

Отбасылық терапия бағдарламалары. Отбасымен жұмыс істеуге бағытталған бағдарламалар (мысалы, функционалдық отбасылық терапия) жасөспірімдерге ғана емес, сонымен қатар олардың ата-аналарына да мінез-құлық проблемаларын жеңуге көмектеседі, бұл қайталану қаупін азайтады.

Мектептегі алдын алу бағдарламалары мектептердегі психоэмоционалды ахуалды жақсарту және тәлімгерлік бағдарламаларын әзірлеу, сондай-ақ, мәдени және спорттық шараларға қатысуды ынталандыру шараларын қамтиды.

Әрбір штаттың девиантты мінез-құлық жолына түсіп үлгерген жасөспірімдерге арналған оңалту және интеграциялық бағдарламалары бар.

2. Германия. Германияда девиантты мінез-құлықтың алдын алу екі бағытқа бағытталған. Мектептер маңызды рөл атқарады, мұнда жасөспірімдерді жанжалдарды шешуге, өзін-өзі бақылауға және қарым-қатынас дағдыларына үйрету үшін бағдарламалар белсенді қолданылады. Мектептерде тәлімгерлік пен қоғамдық жұмыстарға көп көңіл бөлінеді.

Қиын өмірлік жағдайға тап болған немесе девиантты мінез-құлық танытқан жастар психотерапия және әлеуметтік қолдау бағдарламаларына қол жеткізе алады.

Мигрант отбасыларынан шыққан жастарды біріктіру жағдайында олардың отбасымен жұмыс істеуге, білім беру қолдауын көрсетуге және әлеуметтік бірлесуіне кедергілерді азайтуға көп көңіл бөлінеді.

3. Швеция. Швеция қоғамдастықпен жұмыс істеу арқылы әлеуметтік әділеттілікке және девиантты мінез-құлықтың алдын алуға баса назар аударатындығымен ерекшеленеді:

Девиантты мінез-құлықтың алдын алу жергілікті қоғамдастықтармен жұмыс істеуге негізделген, онда әлеуметтік қызметтер мен жастар орталықтары белсенді жұмыс істейді.

Мектептер мен қауымдастықтардағы тәлімгерлік бағдарламалары жастардың жеке өсуі мен әлеуметтенуіне ықпал ететін қауіпсіз және қолайлы ортаны қамтамасыз ету арқылы оларға белсенді түрде қолдау көрсетеді.

Өмірлік қиын жағдайға тап болған жастар үшін тәлімгерлік пен жұмысқа тартуды қоса алғанда, әлеуметтік оңалту бағдарламалары енгізілді.

4. Жапония. Жапония девиантты мінез-құлықтың алдын алу үшін мәдени-бағдарланған тәсілді қолданады. Мектеп жүйесінде және қосымша білім беру бағдарламалары арқылы тәрбиеленетін қоғам алдындағы борыш, жауапкершілік және жұмысшылдық сезімін дамытуға көп көңіл бөлінеді.

Институционалдық қолдау. Әлеуметтік бейімделу бағдарламалары мен оқу орындары қиын өмірлік жағдайдағы балалар мен жасөспірімдердің қоғамға интеграциялануына көмектеседі.

Отбасымен әлеуметтік жұмыс. Ол отбасылық ахуалды жақсарту және девиантты

мінез-құлықтың қауіп ықпалдарын барынша азайту үшін балалармен ғана емес, олардың ата-аналарымен де жұмыс істеуге бағытталған [6].

Қазақстан Республикасы мен әлемнің жетекші елдеріндегі девианттылықтың алдын алудың салыстырмалы талдауы:

1. Ерте диагностика және алдын алу. АҚШ, Германия сияқты дамыған елдерде девиантты мінез-құлықты ерте диагностикалау және алдын алу бағдарламалары мектепке дейінгі жастан бастап жұмыс істей бастайды. Осыған ұқсас шаралар Қазақстанда да бар, бірақ оларды іс жүзінде іске асыру ресурстар мен үйлестірудің жетіспеушілігінен жиі зардап шегеді.

2. Отбасын қолдау. АҚШ, Германия және Швецияда жасөспірімдерді оңалту үдерісіне ата-аналарды қамтитын отбасылық терапия бағдарламалары белсенді жұмыс істейді. Қазақстанда мамандардың жетіспеуінен және жеткіліксіз ақпараттық қолдаудың салдарынан отбасылармен, әсіресе әлеуметтік жағдайы төмен отбасылармен жұмыс көбінесе әлеуметтік қызметтермен шектеледі.

3. Әлеуметтік бірлесу және жастарды тарту. Жапония мен Швецияда жастарды қоғамдық өмірге, әлеуметтік маңызы бар іс-шараларға тартуға көп көңіл бөлінеді. Осыған ұқсас тәсілдер Қазақстанда да қолданылады, бірақ олардың таралуы шектеулі, әсіресе ауылдық және шалғай аймақтарда.

4. Мектептер мен әлеуметтік қызметтердің жұмысы. Германия мен Швецияда әлеуметтік қызметтер студенттерге тұрақты қолдау көрсету және ерте араласу үшін мектептермен тығыз жұмыс істейді. Қазақстанда девиантты мінез-құлықтың алдын алуда мектептер де маңызды рөл атқарады, бірақ қызметкерлердің біліктілігінің жеткіліксіздігі және әлеуметтік қызметтермен шектеулі ынтымақтастық бұл бағдарламалардың тиімділігін төмендетеді.

Салыстырмалы талдау көрсеткендей, Қазақстанда жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алуға бағытталған бірқатар бастамалар мен бағдарламалар бар, бірақ олардың тиімділігін халықаралық тәжірибеден озық тәжірибені алу арқылы арттыруға болады. Ерте диагностика бағдарламаларын әзірлеу, отбасымен жұмысты күшейту және жастарды әлеуметтік маңызы бар жобаларға тарту елдегі девиантты мінез-құлық деңгейін төмендетуге және жағдайды айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді [7].

Зерттеу әдістері. Әлеуметтік қызметтердің рөлін зерттеу үшін келесі әдістер қолданылды:

1. Қазақстандағы әлеуметтік қызметтердің қызметіне қатысты нормативтік құқықтық актілерді және құжаттаманы талдау.

2. Әлеуметтанулық зерттеу – әлеуметтік қызмет көрсету бағдарламаларына қатысатын 14 пен 25 жас аралығындағы жастар арасындағы сауалнама.

3. Девиантты мінез-құлыққа бейім жасөспірімдермен және жастармен жұмыс істейтін әлеуметтік қызмет өкілдерімен сұхбат.

4. Соңғы 5 жылдағы жастар арасындағы қылмыс және қоғамға жат мінез-құлық туралы статистикалық мәліметтерді талдау.

Тәжірибелік бөлім

Шымкент қаласы Қазақстан Республикасының ірі қалаларының бірі ретінде жастар арасында девиантты мінез-құлық мәселесіне тап болып отыр. Оның алдын алу үшін әлеуметтік қызметтер девиантты мінез-құлықты анықтауға, алдын алуға және түзетуге бағытталған түрлі бағдарламаларды жүзеге асыруда. Осы бағдарламалардың бір бөлігі ретінде қолданылатын әдістердің тиімділігін анықтауға және одан әрі жұмыс істеу үшін озық тәжірибелерді анықтауға көмектесетін эксперименттер жүргізіледі.

Шымкент қаласындағы жастардың қатысуымен өткізілетін эксперименттердің негізгі мақсаттары:

- алдын алатын бағдарламалардың тиімділігін бағалау: девиантты мінез-құлық

деңгейін төмендету үшін қандай әдістер тиімдірек жұмыс істейтінін анықтау;

- жаңа тәсілдерді әзірлеу: алынған мәліметтер негізінде жастармен жұмыс істеудің инновациялық әдістері мен әдістерін ұсыну;

- жастарды тартуды арттыру: жастарды алдын алатынүдеріске тарту, оларға бағдарламаларды әзірлеу мен жүзеге асыруға қатысу мүмкіндігін беру.

Эксперименттердің негізгі бағыттары:

1. Психологиялық тренингтер

Эмоциялық зият, өзін-өзі бақылау және тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын дамыту бойынша тренинг өткізу.

Тренингтердің мақсаты – қатысушылардың өзін-өзі тану және әлеуметтік жауапкершілік деңгейін арттыру.

2. Әлеуметтік жобалар

Жастар өз қоғамындағы мәселелерді шешуге қатысатын әлеуметтік жобаларды ұйымдастыру (мысалы, қоғамдық аумақтарды тазалау, қарттарға көмектесу).

Әлеуметтік жобалардың мақсаты – қоғамға қатыстылық пен жауапкершілік сезімін қалыптастыру.

3. Шығармашылық шеберханалар

Өнер, музыка және басқа да шығармашылық бағыттар бойынша жастардың өзін-өзі көрсете алатын және дарындылығын дамытатын шеберлік сабақтарын өткізу.

Шығармашылық шеберханалардың мақсаты – девиантты мінез-құлықтың алдын алу тәсілі ретінде өзін-өзі позитивті бекіту және шығармашылықты дамыту.

4. Оқыту семинарлары

Құқықтық аспектілері, психологиясы және әлеуметтік дағдылары бойынша семинарлар өткізу.

Оқыту семинарлардың мақсаты – жастарды құқық және қауіпсіздік негіздеріне үйрету, қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру және жанжалдарды шешу.

Нәтижелер мен талқылау

Тренинг нәтижелері: алдын ала нәтижелер қатысушылардың өмірге қанағаттану деңгейінің жоғарылауын және агрессивті беталыстардың төмендеуін көрсетеді.

Әлеуметтік жобаларының нәтижелері: мұндай жобаларға қатысу әлеуметтік байланыстарды нығайтуға және жастардың оқшаулану деңгейін төмендетуге көмектеседі.

Шығармашылық шеберханаларының нәтижелері: семинарларға қатысу жастардың психоэмоционалдық жағдайын жақсартуға көмектеседі, сонымен қатар жасырын дарындар мен қызығушылықтарды анықтауға көмектеседі.

Оқыту семинарлардың нәтижелері: девиантты мінез-құлықтың құқықтық салдары туралы хабардар болуы, өзіне деген сенімділігі артты.

Әлеуметтік қызметтер жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алудың маңызды элементі болып табылады, бірақ олардың жұмысының тиімділігі қаржыландыру деңгейіне, кадрларды даярлауға және оқу орындарымен, құқық қорғау органдарымен және қоғамдық ұйымдармен идаралық өзара іс-қимылға тікелей байланысты. Мәселелердің бірі ата-аналардың алдын алатын бағдарламаларға тартылмауы және қолданыстағы әлеуметтік қызметтер туралы хабардарлығының төмендігі болып табылады [8, б.29].

Тағы бір маңызды аспект әртүрлі жас топтары мен ауытқуларды ерте анықтау мен араласуға баса назар аудара отырып, мамандандырылған бағдарламаларды әзірлеу қажеттілігі болып табылады. Динамикалық өзгеретін әлеуметтік ортада әлеуметтік қызметтер жастармен жұмыс істеу тәсілдері мен әдістерін бейімдеуге тиіс.

Эксперимент нәтижелерін бағалау үшін келесі әдістер қолданылды:

- жастардың қабылдауы мен мінез-құлқындағы өзгерістерді бағалауға арналған бағдарламаларға қатысуға дейін және кейін сауланмалар жүргізілді.

- топтық талқылаулар: өткізілген бағдарламалар туралы қатысушылардың пікірлері

мен сезімдерін түсінуге арналған талқылаулар.

- бағдарламаны аяқтау кезінде және аяқталғаннан кейін қатысушылардың мінез-құлқын бақылау үшін сапалық талдамалар жүргізілді.

Оң нәтижелерге қарамастан, эксперименттер бірқатар мәселелерге тап болады:

1. Ресурстардың жетіспеушілігі. Бағдарламаларды қаржыландырудың шектеулілігі және білікті мамандар санының жеткіліксіздігі.

2. Жастардың қарсылығы. Кейбір жастар алдын алу бағдарламаларына күмәнмен қарайды, бұл олардың қатысуын қиындатады.

3. Бағдарламалар туралы хабардарлықтың төмендігі. Қатысу мүмкіндіктері туралы хабардарлықты арттыру үшін белсенді ақпараттық науқанның қажеттілігі.

Шымкентте әлеуметтік қызметтер арқылы алдын алатын бағдарламадан өтіп жатқан жастармен жүргізілген тәжірибелер девиантты мінез-құлықтың алдын алуда келешекті нәтижелер көрсетіп отыр. Олардың тиімділігін бағалау қолданыстағы тәсілдерді бейімдеу мен жақсартуға және жұмыстың жаңа тәсілдерін дамытуға көмектеседі. Бұдан әрі табысқа жету үшін бар қиындықтарды еңсеріп, салауатты және қауіпсіз қоғамды қалыптастыруға ықпал ететін үдеріске жастарды белсенді тарту қажет.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері әлеуметтік қызмет көрсету бағдарламаларына қатысу девиантты мінез-құлыққа бейімділіктің айтарлықтай төмендеуіне әкелгенін көрсетті. Қатысушылардың 80%-ға жуығы эмоционалдық жағдайының жақсарғанын және күйзеліс деңгейінің төмендеуін атап өтті. Қатысушылардың 65%-ы әлеуметтік белсенділіктің жоғарылауын байқады, ал 50%-ы ата-аналармен және құрдастарымен қарым-қатынасын жақсартты.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік қызметтері қоғамға жат көріністердің деңгейін төмендетуге айтарлықтай әсер ете отырып, жастар арасындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алуда маңызды рөл атқарады. Дегенмен, олардың жұмысының тиімділігін арттыру үшін идаралық ынтымақтастықты нығайту, қаржыландыруды кеңейту және әртүрлі санаттағы жастармен жұмыс істеудің жаңа тәсілдерін әзірлеу қажет. Девиантты мінез-құлықтың алдын алу тек әлеуметтік қызмет деңгейінде ғана емес, сонымен бірге бүкіл қоғам, оның ішінде отбасы, мектеп және қоғамдық ұйымдар деңгейінде жүргізілуі маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шереги, Ф. Э. Социология девиации: прикладные исследования / Ф.Э. Шереги. Москва. Центр соц. прогнозирования, 2004. 342 с.

2. Коповая, О.В. Психолого-педагогические особенности девиантного поведения в подростковом возрасте: учебное пособие / О.В. Коповая, М.А. Ерофеева, А.С. Коповой. Москва. «Спутник+», 2004. 57 с.

3. Девиантное поведение подростка как социально-психологическая проблема. Акмолинская правда. <https://apgazeta.kz/2020/12/21/deviantnoe-povedenie-podrostka-kak-soczialno-psihologicheskaya-problema/>

4. Иманбаева, А.А. Қазақстандағы девианттық мінез-құлық мәселелері. Вестник КазНПУ им.Абая, Серия «Социологические и политические науки», №2 (74), 2021. С.79-83

5. Рахматуллин Э.С. Девиантное поведение как социальная проблема. Казань, 2012. 119с.

6. Мельникова М.И. Зарубежный опыт изучения проблемы девиантного поведения / М.И. Мельникова // Международный научно-исследовательский журнал. 2015. №6 (37).

URL: <https://research-journal.org/archive/6-37-2015-july/zarubezhnyj-opyt-izucheniya-problemy-deviantnogo-povedeniya> (дата обращения: 24.09.2024).

7. Мухаметдинова, Г.Ф., Маметьева, О.С. Сравнительный анализ отечественного и зарубежного опыта социальной профилактики девиантного поведения подростков. <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyi-analiz-otechestvennogo-i-zarubezhnogo-opyta-sotsialnoi-profilaktiki-deviantnogo-povedeniya-podrostkov>

8. Шайхисламова, Г.Ш. Жастар арасында девиантты мінез-құлықтың қалыптасу ерекшеліктері және оны алдын-алу шаралары / Г.Ш.Шайхисламова, Салтанат Кудабай. Текст: непосредственный // Молодой ученый. 2016.№5.5(109.5) С.27-31. URL: <https://moluch.ru/archive/109/26817/> (дата обращения: 24.09.2024).

Referenslist:

1 Sheregi, F.E. Sociologiyadeviacii: prikladny`eissledovaniya / F.E. Sheregi.MCentrsocz. prognozirovaniya, 2004. 342 s.

2 Коповая, О.В. Psixologo-pedagogicheskieosobennostideviantnogopovedeniya v podrostkovomvozraste: uchebnoeposobie / O.V. Kopyaya, M.A. Erofeeva, A.S. Kopyovoj. Moskva «Sputnik+», 2004. 57 s.

3 Deviantnoepovedeniepodrostkakaksocial`no-psixologicheskayaproblema. Akmolinskayapravda. <https://apgazeta.kz/2020/12/21/deviantnoe-povedenie-podrostka-kak-sotsialno-psihologicheskaya-problema/>

4 Imanbaeva, A.A. Qazakstandagi` devianttik minez-qulyk maseleleri. Vestnik KazNPUim. Abaya, seriya «Sociologicheskieipoliticheskienauki», №2 (74), 2021. s.79-83

5Raxmatullinn E`.S. Deviantnoepovedeniekaksocial`nayaproblema. Kazan`, 2012. 19 s.

6 Mel`nikova M.I. Zarubezhny`jopy`tizucheniyaiproblemy` deviantnogopovedeniya / M.I. Mel`nikova // Mezhdunarodny`jnauchno-issledovatel`skijzhurnal.2015. №6 (37). URL: <https://research-journal.org/archive/6-37-2015-july/zarubezhnyj-opyt-izucheniya-problemy-deviantnogo-povedeniya> (data obrashheniya: 24.09.2024).

7 Muxametdinova, G.F., Mamet`eva, O.S. Sravnitel`ny`i analizotechestvennogoizarubezhnogoopy`tasocial`noi profilaktikideviantnogopovedeniyapodrostkov. <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyi-analiz-otechestvennogo-i-zarubezhnogo-opyta-sotsialnoi-profilaktiki-deviantnogo-povedeniya-podrostkov>

8 Shajxislamova, G.Sh. Zhastararasindadeviantty` minez-kuluktin kaliptasuerekshelikterizhane ony` aldin-alusharalary` / G.Sh. Shajhislamova, Saltanat Kudabaj. Tekst :neposredstvenny`j // Molodojucheny`j. 2016. № 5.5 (109.5). S. 27-31. URL: <https://moluch.ru/archive/109/26817/> (data obrashheniya: 24.09.2024).